

Petr Macek, Lenka Lacinová (eds.)

Psychologie adolescentů

Vývojová perspektiva
a sociální kontext

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Psychologie adolescentů : vývojová perspektiva a sociální kontext / Petr Macek, Lenka Lacinová (eds.). -- Vydání 1.. -- Praha : Grada, 2026. -- 1 online zdroj. -- (Psyché)

České a anglické resumé

Obsahuje bibliografie a rejstříky

ISBN 978-80-271-6386-1 (online ; pdf)

* 159.922.8 * 159.922 * 316.6 * (048.8:082) * (0.034.2:08)

- psychologie adolescentů
- vývojová psychologie
- sociální psychologie
- kolektivní monografie
- elektronické knihy

159.92 - Vývojová psychologie. Individuální psychologie [17]

Petr Macek, Lenka Lacinová (eds.)

Psychologie adolescentů

Vývojová perspektiva
a sociální kontext

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **restně stíháno**.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Petr Macek, Lenka Lacinová (eds.)

Psychologie adolescentů

Vývojová perspektiva a sociální kontext

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 10 494. publikaci

Recenzovali:

doc. PhDr. Iva Poláčková Šolcová, Ph.D.

prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.

Odpovědná redaktorka Vlasta Dohnalová

Redakce a korektury Andrea Černá

Grafická úprava Antonín Plicka

Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 680

Vydání 1., 2026

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2026

Cover Photo © [freepik.com/kjpargeter](https://www.freepik.com/kjpargeter)

ISBN 978-80-271-6387-8 (ePub)

ISBN 978-80-271-6386-1 (pdf)

ISBN 978-80-271-3513-4 (print)

Seznam autorů a autorek kapitol

prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno a Filozofická fakulta, Katolická univerzita v Ružomberku

Bc. Kristýna Čermáková

Mgr. Lenka Dědková, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

RNDr. Dominik Dvořák, Ph.D., Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Mgr. Jana Fikrlová, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D., Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati, Zlín

doc. PhDr. Petr Hlaďo, Ph.D., Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. et Mgr. Marie Jaroň Bedrošová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno

Mgr. Michaela Juchelková, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Nikol Kvardová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. Mgr. Lenka Lacinová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. PaedDr. Petra Lajčiaková, Ph.D., Filozofická fakulta, Katolická univerzita v Ružomberku

prof. PhDr. Petr Macek, CSc., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. Mgr. et Mgr. Hana Macháčková, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Bc. Klára Maliňáková, Ph.D., Institut sociálního zdraví, Univerzita Palackého, Olomouc

prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc., Lékařská fakulta Hradec Králové, Univerzita Karlova

Mgr. Zuzana Masopustová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

PhDr. Radka Nežilová Michalčáková, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Petra Pátková Daňsová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. PhDr. Šárka Portešová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Andrea Stašek, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Ondřej Straka, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Michaela Šaradín Lebedíková, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. Mgr. et Mgr. Jan Šerek, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

doc. Mgr. Anna Ševčíková, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

prof. PhDr. David Šmahel, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

Mgr. Adéla Švestková, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

prof. Ing. Mgr. et Mgr. Peter Tavel, Ph.D., Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc

prof. Tania Zittoun, PhD., Institut de psychologie et éducation, Université de Neuchâtel, Neuchâtel

Předmluva	17
-----------	----

ČÁST I.

HISTORIE A TEORIE PSYCHOLOGIE ADOLESCENCE

1. Konceptualizace období dospívání a teoretické přístupy k adolescenci	21
1.1 Co je charakteristické pro adolescenci	21
1.2 Dospívání v historickém pohledu	23
1.3 Teoretické přístupy k adolescenci	27
1.3.1 <i>Adolescence jako bouře a konflikt</i>	28
1.3.2 <i>Psychoanalytický pohled na dospívání</i>	29
1.3.3 <i>Adolescence jako čas pro splnění vývojového úkolu</i>	33
1.3.4 <i>Sociálně-kognitivní teorie adolescence</i>	40
1.3.5 <i>Adolescence jako konceptualizace vlastního životního prostoru</i>	43
1.3.6 <i>Adolescence jako utváření vlastního vývoje</i>	45
1.3.7 <i>Teorie pozitivního vývoje</i>	50
1.3.8 <i>Koncept vynořující se dospělosti</i>	54
Závěr	55
Literatura	56

ČÁST II.

VÝVOJOVÉ ZMĚNY A PROCESY

2. Proměny a význam emocí	65
2.1 Historie a současnost	65
2.2 Emoční zkušenosti	66
2.2.1 <i>Intenzita emocí</i>	66
2.2.2 <i>Frekvence emocí</i>	67
2.2.3 <i>Nestabilita emocí</i>	68
2.2.4 <i>Emoční uvědomění a jasnost prožívání</i>	69
2.2.5 <i>Proměny emočních spouštěčů během adolescence</i>	71
2.3 Emoční dovednosti	75
2.3.1 <i>Schopnost emoční regulace</i>	75
2.3.2 <i>Úzkostnost a depresivita</i>	77
2.3.3 <i>Empatie</i>	79
2.3.4 <i>Genderové rozdíly v emočním prožívání a emoční regulaci</i>	81
2.3.5 <i>Význam emočních dovedností v sociální adaptaci</i>	83
2.4 Biologické faktory ovlivňující emoční vývoj během adolescence	84
2.4.1 <i>Hormonální změny</i>	85
2.4.2 <i>Neurologický vývoj</i>	86

2.5	Souvislosti mezi kognitivním a emočním vývojem	88
2.6	Emoce a sociální vztahy	89
2.6.1	<i>Rodinné vztahy</i>	89
2.6.2	<i>Vrstevníci a sociální srovnávání</i>	91
2.6.3	<i>Romantické vztahy</i>	92
2.6.4	<i>Sociální sítě a online prostředí</i>	93
2.6.5	<i>Škola a vzdělávání</i>	94
	Závěr	95
	Literatura	96
3.	Kognitivní vývoj	113
3.1	Vývoj myšlení	113
3.1.1	<i>Piagetovské pojetí a jeho variace</i>	113
3.1.2	<i>Postpiagetovský přístup k myšlení</i>	117
3.2	Metakognice	120
3.3	Pokročilá teorie mysli	122
3.4	Přístup zaměřený na zpracování informací	125
3.5	Koncept kritických období	130
	Závěr	134
	Literatura	134
4.	Proměny sebepojetí a sebehodnocení	139
4.1	Konceptualizace sebereflexe – sebepojetí a sebehodnocení	139
4.2	Vývojové změny	144
4.2.1	<i>Časná adolescence</i>	144
4.2.2	<i>Střední adolescence</i>	147
4.2.3	<i>Pozdní adolescence a přechod do mladé dospělosti</i>	152
	Závěr	154
	Literatura	155
5.	Utváření osobní identity	161
5.1	Vymezení a konceptualizace osobní identity	161
5.2	Osobní identita a proces individuace v období dospívání	162
5.2.1	<i>Identita jako hledání jistoty o sobě samém</i>	163
5.2.2	<i>Narativní identita a životní příběh v adolescenci</i>	166
5.2.3	<i>Identita a iniciativa</i>	168
5.3	Výzkum identity	169
5.3.1	<i>Statusový přístup</i>	169
5.3.2	<i>Dynamické duální modely</i>	170
5.4	Změny, nebo vývoj identity v průběhu dospívání?	174
5.5	Oblasti identity a závazky	176
	Závěr	178
	Literatura	179

ČÁST III. VZTAHY A CHOVÁNÍ

6. Vztahy s rodiči a v rodině	187
6.1 Vztahy mezi rodiči a dospívajícími: historická a soudobá perspektiva	188
6.2 Rodinné prostředí jako klíčový zdroj podpory	189
6.2.1 Kvalita vztahů s rodiči a její vliv na psychickou pohodu dospívajících	190
6.3 Role rodičů a vazba v adolescenci: proměny vazbové hierarchie	192
6.3.1 Vazbové chování v adolescenci	193
6.3.2 Vazbová hierarchie: význam, struktura a reorganizace	194
6.4 Podpora autonomie a explorace identity během adolescence	195
6.4.1 Emocionální autonomie	196
6.4.2 Behaviorální autonomie	197
6.4.3 Kognitivní autonomie	198
6.4.4 Rovnováha mezi autonomií a rodičovským vedením	199
6.5 Význam otevřeného dialogu a proměny komunikačních vzorců	200
6.6 Konflikty mezi rodiči a adolescenty	201
6.6.1 Vývoj a obsah konfliktů mezi adolescenty a rodiči	202
6.6.2 Konflikty mezi rodiči: vliv na dospívající	203
6.6.3 Typy rodičovských konfliktů a jejich vnímání adolescenty	203
6.6.4 Dopady rodičovských konfliktů: emoce, myšlení a chování	204
6.6.5 Vnitřní zpracování konfliktů: emoční jistota a kognitivně-kontextuální interpretace	205
6.6.6 Strategie zvládání konfliktů	205
6.6.7 Možnosti prevence: posilování odolnosti v rodině	206
6.6.8 Protektivní faktory a podpůrné intervence v praxi	206
6.7 Rozvod a jeho vliv na adolescenty	208
6.7.1 Role pohlaví adolescenta a rodiče při adaptaci na rozvod	209
6.7.2 Rozvod a změny v rodinné dynamice	210
6.7.3 Prevence konfliktů a podpůrné intervence v kontextu rozvodu z hlediska adolescentů	210
6.8 Patchworkové rodiny s adolescenty	212
6.8.1 Faktory podporující budování vztahů v patchworkových rodinách	214
6.9 Spolurodičovství jako klíčový faktor vytváření podmínek pro optimální vývoj	215
6.9.1 Specifika spolurodičovství v patchworkových rodinách	215
6.9.2 Doporučení pro patchworkové rodiny s adolescenty	216
Závěr	217
Literatura	218

7. Vrstevnické vztahy	227
7.1 Změny prostředí a vývojové změny jako základ proměny vrstevnických vztahů	228
7.1.1 Sociostrukturální změny	229
7.1.2 Socioemoční vývojové změny	229
7.1.3 Sociokognitivní vývojové změny	230
7.2 Homofilie jako klíčový faktor pro navazování a udržování funkčních vrstevnických vztahů	231
7.2.1 Výběr vrstevníků (<i>efekt selekce</i>)	232
7.2.2 Vrstevnický vliv (<i>efekt vlivu</i>)	233
7.2.3 Vyřazení vrstevníků (<i>efekt deselekce</i>)	238
7.3 Výběr, nebo vliv? Rozdílné role vrstevnických procesů ve vybraných oblastech chování a postojů adolescentů	239
7.3.1 Sociodemografické charakteristiky	240
7.3.2 Meziskupinové postoje	240
7.3.3 Popularita	241
7.3.4 Agresivní chování	241
7.3.5 Delikventní chování	243
7.3.6 Užívání návykových látek	243
7.3.7 Internalizující chování	244
7.3.8 Školní úspěšnost	245
7.3.9 Cvičení a stravovací návyky	245
Závěr	246
Literatura	247
8. Romantické vztahy a význam lásky	257
8.1 Vývojové teorie a role romantických vztahů	258
8.1.1 Výzkumné výzvy spojené s romantickými vztahy v adolescenci	260
8.2 Rané zkušenosti a první zamilovanost	261
8.3 Vliv rodiny na romantické vztahy adolescentů	262
8.4 Role vrstevníků a přátel	263
8.5 Digitální technologie a komunikace v romantických vztazích	264
8.6 Genderové rozdíly a společenské normy	265
8.7 Emoční zralost a identita	266
8.8 Dopady rozhodů	269
8.9 Dopady romantických vztahů na přátelství a rodinu	270
Závěr	271
Literatura	272
9. Zdraví, zdravotní chování a zdravotní rizika	281
9.1 Zdraví u adolescentů	282
9.2 Zdravotní chování adolescentů	289
9.3 Rizikové zdravotní chování	293

9.3.1	<i>Alkohol</i>	294
9.3.2	<i>Drogy</i>	295
9.3.3	<i>Kouření</i>	295
9.3.4	<i>Nevhodné stravovací návyky</i>	296
9.3.5	<i>Rizikové pohybové aktivity</i>	298
9.3.6	<i>Chování vedoucí k úrazům</i>	299
9.3.7	<i>Chování spojené s násilím a agresivitou</i>	300
9.4	Rizikové sexuální chování	302
9.4.1	<i>Sexting</i>	302
9.4.2	<i>Předčasný a nechráněný pohlavní styk</i>	303
9.5	Rizikové chování chronicky nemocných	303
	Závěr	305
	Literatura	306
10.	Psychosexuální vývoj a sexuální chování	315
10.1	Trendy v sexuálním chování adolescentů	316
10.2	Faktory související se sexuálním chováním	318
10.3	Sexuální dospívání a digitální média	319
10.3.1	<i>Koho se časté sledování pornografie týká?</i>	321
10.4	Vliv sexuálních obsahů na postoje v oblasti sexu	323
10.5	Vliv sexuálních obsahů na sexuální chování	324
10.5.1	<i>Pornografie a „závislost“ u dospívajících</i>	325
	Závěr	326
	Literatura	328
ČÁST IV.		
SOCIÁLNÍ A NORMATIVNÍ KONTEXT ŽIVOTA ADOLESCENTŮ		
11.	Sociokulturní pohled na současný vývoj v adolescenci	339
11.1	Sociokulturní psychologie dospívání	340
11.2	Přechody a zdroje ve vývoji dospívajících	341
11.3	Aktuální témata a osobní výzvy na cestě do dospělosti	344
11.3.1	<i>Budoucnost jako horizont</i>	344
11.3.2	<i>Volba povolání, volný čas a vstup na trh práce</i>	345
11.3.3	<i>Alternativní kultury a třetí prostory</i>	347
11.3.4	<i>Sociální média, symbolické zdroje</i>	348
11.3.5	<i>Společenské krize</i>	349
	Závěr	351
	Literatura	353
12.	Role digitálních technologií	363
12.1	Přehled používání technologií u českých adolescentů	364
12.2	Používání technologií a sociální život dospívajících	366

12.2.1	<i>Interakce s neznámými lidmi z internetu</i>	368
12.2.2	<i>Sexting</i>	370
12.3	Používání digitálních technologií a psychický well-being adolescentů	371
12.3.1	<i>Kyberagrese jako negativní fenomén: kyberšikana a kybernenávisť</i>	372
12.4	Digitální technologie a zdraví	375
12.4.1	<i>Excesivní používání internetu u českých adolescentů</i>	376
	Závěr	378
	Literatura	379
13.	Škola a vzdělávání	387
13.1	Adolescent jako žák	389
13.2	Organizace sekundárního vzdělávání	393
13.2.1	<i>Víceletá gymnázia</i>	394
13.2.2	<i>Vyšší sekundární školství</i>	396
13.2.3	<i>Přechodové ročníky</i>	398
13.3	Tranzice v adolescenci	399
13.3.1	<i>Tranzice z primární školy</i>	402
13.3.2	<i>Tranzice do střední školy</i>	404
13.4	Výsledky českých adolescentů	406
	Závěr	408
	Literatura	409
14.	Kariérový rozvoj a vývojové úkoly	419
14.1	Kariérový rozvoj	420
14.1.1	<i>Vývojověpsychologický přístup</i>	420
14.1.2	<i>Kariérová zralost jako předpoklad zvládnání kariérových vývojových úkolů</i>	421
14.1.3	<i>Kariérová adaptabilita</i>	422
14.1.4	<i>Klíčové oblasti kariérové připravenosti adolescentů</i>	424
14.2	Adolescentní žáci při přechodu mezi základní a střední školou	425
14.2.1	<i>Podstata volby další vzdělávací a profesní dráhy na konci základní školy</i>	427
14.2.2	<i>Dílčí etapy rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze a jejich aktéři</i>	427
14.3	Pozdní adolescence jako křižovatka mezi dalším vzděláváním a trhem práce	430
	Závěr	431
	Literatura	432
15.	Morálka	441
15.1	Adolescence jako klíčové období pro morální formování	442
15.2	Dospívání v reflexi teorií morálky	443
15.2.1	<i>Kognitivní vývoj morálního uvažování</i>	443
15.2.2	<i>Mužská a ženská morálka</i>	444

15.2.3	<i>Sociální perspektiva morálního usuzování</i>	445
15.2.4	<i>Prosociální morální uvažování</i>	446
15.2.5	<i>Morální identita</i>	447
15.2.6	<i>Morální kompetence</i>	448
15.3	Novější modely morálky adolescentů	449
15.3.1	<i>Morální základy</i>	449
15.3.2	<i>Morálka jako spolupráce</i>	450
15.4	Morální chování	450
15.4.1	<i>Morální vyvázání/odpojení</i>	451
15.5	Faktory ovlivňující morálku dospívajících	452
15.5.1	<i>Rodina</i>	452
15.5.2	<i>Vrstevníci</i>	453
15.5.3	<i>Sociální média</i>	454
	Závěr	455
	Literatura	457
16.	Občanská socializace	467
16.1	Občanské postoje a chování současných adolescentů	469
16.2	Historie přístupů k občanské socializaci	474
16.3	Procesy občanské socializace	475
16.3.1	<i>Občanská socializace jako utváření identity</i>	475
16.3.2	<i>Občanská socializace jako sociální učení</i>	476
16.3.3	<i>Občanská socializace jako aktivita</i>	477
16.3.4	<i>Občanská socializace jako proměna způsobu uvažování nad světem</i>	478
16.4	Charakteristiky jednotlivce	479
16.4.1	<i>Dispozice</i>	479
16.4.2	<i>Zdroje</i>	480
16.4.3	<i>Vyzývací charakteristiky</i>	481
16.5	Prostředí občanské socializace	482
16.5.1	<i>Mikrosystémy</i>	482
16.5.2	<i>Mezosystémy</i>	483
16.5.3	<i>Makrosystém</i>	484
16.6	Kontinuita a diskontinuita občanské socializace	485
	Závěr	487
	Literatura	488
17.	Religiozita a spiritualita	499
17.1	Vymezení pojmu religiozita a spiritualita	499
17.1.1	<i>Religiozita</i>	499
17.1.2	<i>Spiritualita</i>	500
17.1.3	<i>Religiozita a spiritualita v kontextu České republiky</i>	500

17.2 Význam religiozity a spirituality v dospívání	501
17.3 Faktory ovlivňující formování religiozity a spirituality	502
17.3.1 Rodinné prostředí	502
17.3.2 Institucionalizovaná náboženská výchova	503
17.3.3 Vliv vrstevníků	504
17.3.4 Média a literatura	505
17.4 Vývoj religiozity a spirituality v období dětství a dospívání	506
17.4.1 Fowlerův model vývoje náboženského myšlení	507
17.4.2 Vývoj vztahu k Bohu	507
17.4.3 Změny v náboženské a spirituální praxi v období adolescence	509
17.5 Role náboženství a spirituality ve zdravém vývoji adolescentů	510
17.5.1 Rizika související s obdobím dospívání	510
17.5.2 R/S jako protektivní faktory v oblasti zdraví	511
17.5.3 R/S a zdravé chování adolescentů	511
17.5.4 Potřeba harmonie mezi náboženskou praxí a duchovním prožíváním	513
Závěr	514
Literatura	515

ČÁST V.

SPECIFICKÉ OBLASTI OSOBNÍ ZKUŠENOSTI

18. Vnímání vlastního těla	525
18.1 Negativní a pozitivní body image	526
18.2 Viditelné odlišnosti	528
18.3 Genderová identita a body image	529
18.4 Vliv vrstevníků, rodičů a médií	532
Závěr	536
Literatura	537
19. Jaké je to být queer – genderová a sexuální identita v rozmanitosti	543
19.1 Základní koncepty a terminologie	544
19.1.1 Identity a přitažlivost	544
19.2 Genderová a sexuální identita adolescentů	547
19.2.1 Genderová identita	548
19.2.2 Sexuální identita	552
19.3 Další souvislosti s vývojem queer identit	554
19.3.1 Model menšinového stresu	555
19.3.2 Kontext sociálního prostředí	557
19.3.3 Kontext osobního vývoje a postojů	558
Závěr	559
Literatura	559

20. Jaké je to být nadaným či nadanou	569
20.1 Jak uvažovat o nadání v adolescenci	570
20.2 Intelektový vývoj	571
20.3 Nadání adolescenti a škola	572
20.3.1 Akcelerace, diferenciacie a mentoring	573
20.3.2 Podvýkon	573
20.3.3 Výběr vhodné vzdělávací dráhy	574
20.4 Nadání adolescenti a sociální vztahy	576
20.4.1 Vztahy s vrstevníky	576
20.4.2 Vztahy s rodiči	577
20.5 Osobnostní vývoj	579
20.5.1 Identita	579
20.6 Specifické skupiny nadaných adolescentů	581
20.6.1 Adolescenti s dvojí výjimečností	581
20.6.2 Nadané dívky, nadání chlapci	583
Závěr	583
Literatura	584
21. Jaké je to být osamělým či osamělou	591
21.1 Teoretické přístupy k osamělosti	592
21.2 Vývojové, genderové a zdravotní souvislosti s osamělostí	594
21.2.1 Některé vývojové aspekty osamělosti	594
21.2.2 Osamělost u chlapců a dívek	598
21.2.3 Důsledky osamělosti pro zdraví adolescentů	600
21.3 Sociální kontext osamělosti	603
21.3.1 Osamělost adolescentů a vrstevnické vztahy	603
21.3.2 Osamělost adolescentů v síti rodinných vztahů a její vliv na vztah k učiteli	606
21.3.3 Osamělost adolescentů ve školním prostředí	607
Závěr	612
Literatura	612
ČÁST VI.	
ADOLESCENCE A SPOLEČENSKÉ ZMĚNY	
22. Čeští adolescenti na počátku nového století: proměňuje se životní zkušenost a kvalita života?	625
22.1 Generace na konci abecedy: sociologická perspektiva	625
22.1.1 Generace X	626
22.1.2 Generace Y	627
22.1.3 Generace Z	628
22.2 Společenský kontext života českých adolescentů: vývojové metafory pro období 1990–2020	630

22.2.1	<i>Devadesátá léta – období společenského dospívání, moratoria a hledání identity</i>	630
22.2.2	<i>Nové milénium – období mladé dospělosti</i>	631
22.2.3	<i>Druhé desetiletí 21. století – krize „dospělé identity“ v globální společnosti a digitálním světě</i>	632
22.3	Výzkumy proměn každodenní zkušenosti adolescentů	633
22.3.1	<i>Projekt Euronet</i>	633
22.3.2	<i>Projekt Social Contract</i>	635
22.3.3	<i>Projekt HBSC</i>	635
22.3.4	<i>Projekt EUKO</i>	636
22.4	Chování a osobní zkušenosti dospívajících v období 1990–2020: výzkumné výsledky	636
22.4.1	<i>Denní aktivity</i>	636
22.4.2	<i>Běžné denní těžkosti</i>	637
22.4.3	<i>Způsoby zvládnání denních obtíží</i>	638
22.4.4	<i>Hodnocení vlastního zdraví</i>	639
22.4.5	<i>Sebepojetí a sebehodnocení</i>	640
22.4.6	<i>Budoucí očekávání a cíle</i>	640
22.4.7	<i>Životní spokojenost</i>	641
	Závěr	642
	Literatura	644
	A nakonec něco málo „rad“ na cestu dospíváním...	649
	Souhrn	653
	Summary	655
	Rejstřík věcný	657
	Rejstřík jmenný	661

Předmluva

Dostává se vám do rukou monografie, která představuje výsledky dlouhodobé badatelské práce odborníků působících zejména v oblasti vývojové a sociální psychologie, ale i v příbuzných oborech, jako je pedagogika, sociologie nebo zdravotní vědy. Publikace si klade za cíl nabídnout ucelený a současně mnohvrstevnatý pohled na období dospívání v jeho psychologické, sociální i kulturní komplexitě.

Naším cílem bylo vytvořit publikaci, která by mohla sloužit jako takový „český handbook“ adolescence. Monografie reflektuje nejen aktuální poznatky výzkumu adolescence v mezinárodním kontextu (včetně českého), ale snaží se také přiblížit zvláštnosti a jedinečnost dospívání v dnešním složitém světě. Naším záměrem bylo v jednotlivých kapitolách propojit vývojově-psychologický pohled s každodenními zkušenostmi dospívajících – jejich prožíváním, vztahy, hledáním identity, zdravím, hodnotami i reakcí na výzvy současného světa.

Struktura publikace odpovídá této snaze o propojení různých rovin. Po teoretickém úvodu, který mapuje vývoj koncepcí adolescence a teoretické přístupy k tomuto vývojovému období, následují kapitoly věnované jednotlivým oblastem vývoje – emočnímu a kognitivnímu zrání, proměnám sebepojetí, formování identity a vztahům s rodiči, vrstevníky i partnery. Další tematické bloky se zaměřují na zdraví, sexualitu, školu, kariéru, morální vývoj, občanskou socializaci, religiozitu a spiritualitu, tělesný obraz, specifické životní situace, jako je osamělost nebo nadání, a v neposlední řadě na životní zkušenosti současné generace adolescentů.

Text je kolektivním dílem více než třiceti autorek a autorů, kteří přispěli svou odborností, výzkumnou zkušeností i hlubokým porozuměním tématům, která s dospíváním souvisejí. Každá kapitola vznikla na základě pečlivého studia aktuální odborné literatury a opírá se – kde to bylo možné – také o empirická data, včetně výzkumů realizovaných v českém prostředí.

Monografie je určena především studentům a studentkám psychologie, pedagogiky, sociálních věd, ale i odborníkům z praxe, kteří pracují s adolescenty nebo se snaží lépe porozumět jejich vývojovým potřebám. Věříme však, že její využití může být širší – jako zdroj informací a inspirace pro každého, koho zajímá život dospívajících a kdo hledá cesty, jak je lépe podpořit.

Velký dík patří všem kolegyním a kolegům, kteří se na publikaci autorsky podíleli. I když celý proces přípravy publikace byl zdlouhavý a náročný, byla radost a čest s vámi spolupracovat. Dík také patří našim studentkám a studentům psychologie, kteří jednotlivé kapitoly četli a dali nám k nim řadu zajímavých pohledů a připomínek. Moc si toho ceníme, psali jsme to (nejen) pro vás.

Petr Macek a Lenka Lacinová (eds.)

ČÁST I.

**HISTORIE A TEORIE
PSYCHOLOGIE
ADOLESCENCE**

1. Konceptualizace období dospívání a teoretické přístupy k adolescenci

Petr Macek

1.1 Co je charakteristické pro adolescenci¹

Do jaké míry je adolescence unikátní etapou v procesu celoživotního psychického a sociálního vývoje člověka? A pokud je unikátní etapou, jaké jsou základní charakteristiky tohoto období? Kdy a jak začíná a jak se pozná, že končí? Je tato fáze života univerzální z historického hlediska, či se její atributy mění v závislosti na konkrétních společensko-historických podmínkách? Probíhá ve všech kulturách obdobně? S těmito a dalšími podobnými otázkami je konfrontován každý, kdo se chce psychologii dospívání a obdobím adolescence zabývat.

Termín **adolescence** je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dorůstat, dospívat, mohutnět). Jako pojem označující určité období života člověka bylo toto slovo použito poprvé v 15. století (Shahar, 1992). Přitom označení *adolescenti* (typické pro psychologii a lékařské vědy) se v českém jazyce volně zaměňuje s označením *dospívající* a rovněž s širším označením *mládež* (charakterističtější pro sociologii a pedagogiku).

Intenzivní zájem psychologů a sociálních vědců o období adolescence můžeme zaznamenat během posledních padesáti let. Nicméně vznik psychologie adolescence se datuje zhruba do stejné doby jako rozvoj většiny psychologických disciplín, tj. na přelom 19. a 20. století.

Časově vyplňuje adolescence především druhé desetiletí života. Konkrétní periodizace a specifikace období se přitom u jednotlivých autorů velmi různí. V evropské vývojové psychologii minulého století se adolescence považovala za druhou etapu dospívání, první se označovala jako *pubescence*. Někteří autoři českých učebnic toto členění stále používají, přestože se od něj v mezinárodním měřítku již dávno upustilo.

¹ Tato kapitola je rozšířenou a přepracovanou verzí textu, který byl součástí autorovy dřívější monografie věnované adolescenci (Macek, 2003).